

14 ตุลาคม ๑ กับความสำนึกในสิทธิของมนุษย์

เฉลิมเกียรติ นิตานน

ในบทความนี้ ผมมุ่งจะเสนอโครงร่างของข้อพิจารณาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่สำคัญบางอย่างของปัญญาชนไทย ในช่วงหนึ่งทศวรรษภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516. ความคิดที่เสนอมีลักษณะทั่วไป และวิธีการศึกษามีได้เน้นแนวประวัติศาสตร์ หรือสังคมวิทยา หรือ รัฐศาสตร์ หรือเศรษฐศาสตร์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะ หากแต่เป็นแนวเชิงปรัชญาซึ่งมุ่งพิจารณาเนื้อหาสาระทางความคิดเป็นสำคัญ.

เราจะเริ่มด้วยแนวคิดเรื่อง "ปัญญาชน" กับแนวความคิดทางสังคมของพวกเขาในสังคมไทย แล้วหลังจากนั้นจึงจะพิจารณาปัญหาของเรื่อง "สิทธิ" ของมนุษย์

โดยทั่วไปแล้ว "ปัญญาชน" หมายถึง นักคิด ผู้มีปัญญา มีกิจกรรมทางปัญญาที่สังคมเห็นได้ และเป็นผู้ใช้ปัญญาและวิจารณ์อย่างอิสระ. ปัญญาชนจะเป็นผู้ดูแลรักษาคุณค่าแห่งปัญญาทั้งหลาย พยายามรวบรวมพลังเพื่อสร้างสรรค์ เพิ่มพูนปัญญาด้านต่างๆ ทั้งปรัชญา ศิลปะ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี. โดยการเขียน พูด และ

ส่งสอน ปัญญาชนจะพยายามสร้างปัญญาให้กับสังคม.

ตามความหมายและหน้าที่ของปัญญาชนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ปัญญาชนเป็นบุคคลที่ทำกิจกรรมทางปัญญาในสังคม และการศึกษาอิสระของเขา ก็อยู่ในบริบททางสังคมเสมอ. กิจกรรมทางความคิดของเขาเองไม่ได้รับการตระหนักในสังคมไทย หากเนื้อหาสาระของมันเป็นเรื่องอเมริกัน หรืออย่างอื่นที่ขาดความเกี่ยวเนื่องกันกับนั้น ปัญญาชนจึงเป็นบุคคลหรือกลุ่มชนในสังคมหนึ่ง และมีแนวความคิดอันเกี่ยวข้องกับสังคมนั้น.

ปัญญาชนย่อมเป็นผู้มีความคิด มีความรู้ แต่ผู้ที่มีความรู้ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นปัญญาชนทุกคน และปัญญาชนก็ไม่จำเป็นต้องมีปริญญาใดๆ หรือจบการศึกษาจากสถาบันชั้นสูงอันมีชื่อเสียง. ดังนั้น กลุ่มชนที่เรียกได้ว่าเป็น "ปัญญาชน" จึงสามารถประกอบไปด้วยบุคคลซึ่งมีฐานะและอาชีพอันหลากหลาย เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัย นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษา และพ่อค้า. บางคนอาจ

เป็นเจ้า บางคนเป็นสามัญชน และบางคนเป็นพระ. ในบทความของ กมล สมวิเชียร เรื่อง "ลักษณะและปัญหาของขบวนการไทย" (2511) ได้ยกตัวอย่าง "ขบวนการไทย" เช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์, ท่านพุทธทาสภิกขุ เป็นต้น และได้บ่งว่า ในสังคมไทยไม่มีชนชั้นปัญญาชน และปัญญาชนไทยมีปัญหาในการแสดงความคิดเห็นด้วย ภายในระบบการปกครองที่ไม่เปิดโอกาสนัก. ข้อเขียนของกมล (และคนอื่น เช่น ส. ศิวรักษ์) ในช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 โดดเด่นอย่างชัดเจนถึงจำนวนอันน้อยนิด. ปัญหาในการแสดงออกและบทบาทที่อ่อนแอของปัญญาชนไทยระยะนั้น.

สำหรับแนวความคิดของปัญญาชนในสังคม อาจพิจารณาแยกออกได้เป็น 2 ประเภทคือ กลุ่มความคิดแบบอนุรักษ กับแบบก้าวหน้า. ในขณะที่พวกแรกมุ่งรักษาสงวนไว้ซึ่งสถานะเดิมของสังคม หรือคิดเปลี่ยนแปลงภายในโครงสร้างเดิมที่พอใจอยู่แล้ว พวกหลังเน้นการแก้ไข้ปัญหาของระบบเดิมด้วยการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใหม่ซึ่งดีกว่าดีกว่า. ทั้งสองนี้เป็นการแบ่งประเภทความคิด มิใช่บุคคล เพราะเป็นไปได้ที่บางคนอาจมีความคิด "ก้าวหน้า" ในช่วงระยะหนึ่งของชีวิต และกลับเป็นแบบ "อนุรักษ" ในอีกช่วงหนึ่ง. แต่บางคนก็อาจดำรงแนวทางของตนอยู่ได้โดยตลอด.

แต่แนวความคิดของปัญญาชนไทยในเรื่องทางสังคมก่อนสมัย 14 ตุลา ฯ เป็นอย่างไร ? จากการสำรวจเอกสารต่างๆ ในระดับหนึ่ง ผมค่อนข้างเห็นด้วยกับความเห็นของทั้งกมลและ ส. ศิวรักษ์

ดังกล่าวแล้ว. ผู้มีความรู้จำนวนมากได้เข้าสู่ระบบราชการหรือการเมืองในฐานะที่เป็นรองนักการเมือง และเมื่อพิจารณาแนวความคิดทางการเมืองไทยเวลานั้น เราก็คงจะพบได้ไม่ยากว่า อยู่ในกระแส "อนุรักษ" ที่เน้นถึงขนาดทำลายล้างผู้ที่มีความคิดเห็นขัดแย้งในหลาย ๆ ครั้ง. ความคิดอันคับแคบในบรรยากาศทางการเมือง เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ "ปัญญาชนอิสระ" ยากจะเกิดขึ้นด้วย. ภายใต้บรรยากาศเช่นนั้น นักคิดเช่นปรีดี พนมยงค์ ผู้ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างรากรักดี หรือ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ผู้เรียกร้องระบบสันติประชาธิปไตย หรือแม้แต่นักเสรีนิยม เช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ยากที่จะดำรงอยู่ได้.

แต่ภาพเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปภายหลังสมัย 14 ตุลา ฯ 2516. เมื่อบรรยากาศทางความคิดของสังคมได้เบื่อกว้างมากขึ้น เราก็คงได้พบ "ปัญญาชน" กลุ่มใหม่ ๆ และมีจำนวนมากกว่าเดิม. แนวความคิดของพวกเขาก็กว้างขวางมากขึ้น. อย่างไรก็ตาม จุดที่เราต้องการเน้นคือ ความคิดในเรื่อง *สิทธิของมนุษย์* ที่เปลี่ยนแปลงไป.

เมื่อพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบ อาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลง 2475 เป็นการเปลี่ยนรูปแบบการปกครอง ส่วนกรณี 14 ตุลา ฯ บ่งถึงการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระของชีวิตทางสังคม. ในขณะที่ "มันสมอง" ของคณะราษฎร เรียกร้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง เหตุการณ์ 14 ตุลา ฯ ได้แสดงถึงการเข้าร่วมของประชาชน

และหลังจากนั้นก็ปรากฏข้อเรียกร้องสำหรับแก้ไข ปัญหาที่สะสมทับถมมานาน. นี่เบ่งถึงอะไร? เกิดอะไรขึ้นกับประชาชนทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ปัญญาชน” ผู้นำทางความคิดของนักศึกษา กรรมกร และชาวนา ซึ่งแต่เดิมไม่มีอยู่เลย—พวกเขาทำอะไร?

ก่อนหน้าสมัย 14 ตุลาคม ถึงแม้ประเทศไทย จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองมาสู่แบบประชาธิปไตย ซึ่งมีรัฐธรรมนูญกำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนก็ตาม แต่สิทธิเหล่านั้นก็ยังคงเป็นเพียงทิวหนังสือในหน้ากระดาษ. ประชาชนยังมิได้กระหน่ำถึงสิทธิเหล่านั้นอย่างแท้จริง. มันจึงเป็นเพียงสิ่งที่ถูกให้มา และเมื่อขาดความสำนึกถึง ก็ไร้ความหมาย. ปัญญาชนจำนวนหนึ่งก็มองเห็นเรื่องนี้ และพยายามแสดงออกในเวทีต่าง ๆ โดยเฉพาะหน้ากระดาษในสังคมศาสตร์ปริทัศน์.

ทำไมเราจึงบอกว่า สิทธิตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญมิได้หมายถึงสิทธิของประชาชนจริงๆ? ข้อพิจารณาส่วน ๆ ในที่นี้ก็คือ สิทธิตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายต่าง ๆ และที่เป็นอยู่ตามขนบประเพณี โดยบุคคลมิได้สำนึกถึงด้วยตัวเองนั้น ย่อมไม่อาจบอกได้ว่าเป็น “สิทธิ” ของเขาโดยแท้ บุคคลจะกระหน่ำถึงสิทธิเมื่อเขากระหน่ำถึงตัวเอง ในฐานะที่เป็นมนุษย์ และในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม. และเมื่อการกระหน่ำเช่นนั้นมักเนื่องมาจากปฏิกริยาศักดิ์ค้ำหรือโต้แย้งข้อบางสิ่ง การมีสิทธิจึงหมายถึงการมีข้อเรียกร้องข้อบางสิ่ง บนพื้นฐานของหลักเกณฑ์หรือหลักธรรมบางอย่าง.

นั่นเป็นเนื้อหาที่แฝงอยู่เบื้องหลังข้อเรียกร้องต่าง ๆ ภายหลัง 14 ตุลาคม. บุคคลได้กระหน่ำ

ถึงสิทธิต่าง ๆ ของตัวเองและคนอื่น ๆ (โดยเฉพาะในกลุ่มความคิดเดียวกัน). ความหมายของสิทธิได้รับการกระหน่ำถึงในระดับหนึ่ง และได้มีข้อเปลี่ยนแปลงที่สำคัญด้วย คือ จากการเรียกร้องสิทธิที่ได้รับมาจากรัฐบาล เปลี่ยนแปลงสู่การเรียกร้องถึงบางสิ่งที่คุณพึงมี พึงได้ พึงเป็น ถึงระดับที่สามารถคัดค้านกับรัฐ. นี่เหมือนการแปรสภาพจากเด็กที่คอยรับของที่ใหญ่ให้ มาเป็นผู้ใหญ่ที่เรียกร้องและพยายามกระทำในสิ่งที่ตน “มีสิทธิ” พึงได้ พึงมี.

ตัวอย่างที่แสดงถึงข้อคิดดังกล่าว มีอยู่มากมาย, กล่าวในแง่ของปัญญาชน ตัวอย่างเช่น ได้มีปัญญาชนกลุ่มหนึ่งร่วมกันก่อตั้ง “สหภาพเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน” ด้วยเหตุผลว่า

“เจตนารมณ์ 14 ตุลาคม ได้สร้างจิตสำนึกในหลักการแห่งสิทธิเสรีภาพ วิถีกรรม 6-15 ตุลาคม 2516 เป็นการต่อสู้และเสียสละร่วมกันของบรรดานักเรียน นักศึกษา ประชาชน เพื่อยึดหลักในศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพมูลฐานของประชาชนคนไทยทั้งหมด”

จวบจนบัดนี้สหภาพก็มีอายุครบ 10 ปีแล้ว.

การกระหน่ำในเรื่องสิทธิ (รวมทั้ง สิทธิในเสรีภาพ) ก็จะเป็นที่มาของความคิดและสปีชีของกรณี 14 ตุลาคม. เมื่อบทกวีบทหนึ่งได้มีผู้เล่าขานสืบต่อมาจนปัจจุบัน

“คืนเกิดเสรีชน—อย่ายอมทนกับหน้าผืน

หอกคามกระบอบปืน—ฤๅทนคลื่นกระแสเวา”

การเรียกร้อง ได้กระทำถึงขีดที่แสดงสิทธิที่จะต่อต้านอำนาจรัฐ—นี่คือสิทธิมูลฐานของบุคคล.

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งจาก “ปัญญาชน” ผู้มี
ปริญญาเป็นอาจารย์กับผู้ที่ป็นชาวนารวมคา ๆ
“ชาวนาชาวไร่ที่ยากจนในชนบท ไม่มีหลัก
ประกัน ไม่มีที่พึ่ง ไม่มีความหวัง ชาวนา
ชาวไร่ก็มีชีวิตเหมือนบุคคลทั่วไป ไม่ว่า
เจ้าขุนมูลนายหรือนายทุน เจ้าที่ดินทั้งหลาย
และก็เป็นคนมีศักดิ์ศรีเป็นมนุษย์เท่ากัน...
มองกันในแง่ดีแล้ว คนเราน่าจะมีสิทธิเสรี-
เท่าเทียมกันทุกชนชั้น...”

นี่เป็นข้อความจากทางเดินของชาวนาไทย.
รวมบทความของ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และ
จำรัส ม่วงยาม, พิมพ์ครั้งแรก 2521.

กล่าวโดยสรุป ในช่วงทศวรรษหลัง 14
ตุลาคม 2516 นี้ สังคมไทยมี “ปัญญาชน” จำนวน
มากขึ้นและในขอบเขตของฐานะอาชีพที่กว้าง
ขวางขึ้นด้วย. ปัจจุบันเรามีนักศึกษานักเขียนทั้งที่
เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย, นิสิตนักศึกษา ตลอดจน
ชาวไร่ชาวนากรรมกร ซึ่งก่อนหน้านั้นมีอยู่เพียง
จำนวนน้อยหรือไม่มีเลย. แนวความคิดของปัญญา-

ชนกลุ่มใหม่นี้ ก็มีลักษณะเด่นโดยส่วนรวมแตก
ต่างไปจากเดิม ที่สำคัญคือการตระหนักและเน้น
ในสิทธิของมนุษย์ ในความหมายที่แท้คือ การ
ร้องต่อท่านอำนาจรัฐได้. นี่เป็นกระแสนิยม
เรียก “ก้าวหน้า” เมื่อเปรียบกับแบบ “อนุรักษ์”
แต่เดิม กระแสและเนื้อหาของความคิดเช่นนี้ มี
ชื่อเรียกร้องให้ตัวมันเองด้วย ซึ่งส่งผลอย่างกว้าง
ขวาง เช่น ในวงวิชาการที่มีความพยายามมากขึ้น
ในการศึกษาเรื่องของไทย หรือสร้างทฤษฎีจาก
ประสบการณ์แบบไทยเอง หรือการตั้งกลุ่มพิทักษ์
สิทธิตลอดจนกลุ่มพัฒนาต่าง ๆ. บทเรียนจาก
กรณี 6 ตุลาคม 2519 ได้ช่วยทบทวนการแสดง
ออกถึงสิทธิต่าง ๆ เหล่านี้ ทำให้ละเอียดอ่อนมาก
ขึ้น โดยเฉพาะในปัญหาระหว่างสิทธิสองแบบ คือ
สิทธิทางแพ่งและทางการเมืองของประชาชนกับ
ความมั่นคงของรัฐ. ในทัศนะของผม ความสำคัญ
ของสิทธิของมนุษย์ยังคงได้รับความเน้นในปัจจุบัน
จากบุคคลหลายฝ่าย—และนี่คือการสืบทอด
“เจตนารมณ์” 14 ตุลา ฯ.

วารสารสังคมศาสตร์ และ มนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฉบับ “ทฤษฎีและวิธีการทางสังคมศาสตร์ในการศึกษาสังคม”

พบกับ - บททดลองเสนอว่าด้วยวิวัฒนาการของรัฐในสังคมไทย

โดย ศักดินา ลีศรีกุล ณ อยุธยา

- ประวัติศาสตร์กับมานุษยวิทยา : เอกภาพของการศึกษาความเคลื่อนไหวของสังคม

โดย อานันท์ กาญจนพันธุ์

- การสืบเนื่องของแนวความคิดด้านทฤษฎีวิวัฒนาการ และ

บทบาทในวิชามานุษยวิทยา สาขาภาษภาพ

โดย เสมอชัย พุดสุวรรณ